

«Записки НТШ» як джерело до історіографічного дослідження розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (кінець XIX – початок XX ст.)

У статті розглядається питання висвітлення на сторінках «Записок НТШ» (за 1899–1905 рр.) розвитку української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка.

Ключові слова: Наукове товариство ім. Шевченка, етнологія, етнографія, історіографія, Товариство, НТШ, «Записки».

Після реформування Наукового товариства ім. Шевченка (далі – НТШ, Товариство) та створення у його структурі Етнографічної комісії (1898 р.) розпочалася активна етнологічна діяльність членів цієї організації, про що свідчило започаткування і проведення низки етнографічних експедицій, активна робота зі збирання етнографічного матеріалу й видавнича діяльність.

Важливим джерелом, яке містить інформацію історіографічного характеру щодо розвитку української етнології в НТШ є друкований орган Товариства – «Записки Наукового товариства ім. Шевченка» (далі – «Записки»). На сторінках цього видання міститься інформація, що може пролити світло щодо поставленої нами проблеми в період з 1898 р. (створення Етнографічної комісії) до 1905 р., коли відбулися певні зміни у виданні «Записок», викликані суспільно-політичними процесами, які були започатковані революційними подіями 1905–1907 рр. Саме зазначені події і визначають хронологічні рамки нашого дослідження.

За підсумками аналізу досягнень НТШ у плані розвитку наукової діяльності в 1899 р. М. Грушевський відзначив значне зростання етнологічних публікацій, що пояснив напливом етнографічних матеріалів до Товариства. Це, у свою чергу, спонукало до розподілу цих матеріалів на етнографічні та етнологічні з виділенням окремого друкованого органу для друкування останніх під назвою «Матеріали до українсько-руської етнології» (далі – МУРЕ).

Про масштаби роботи у цьому напрямку свідчить звіт М. Грушевського про наукову діяльність Товариства в 1898 р., вміщений у XXVII-ому томі «Етнографічного збірника», в якому зазначається, що «сього року вийшло три томи етногра-

фічних матеріалів, разом 50 аркушів, хоч розмісться й се число не відповідає ще потребі і запасам матеріалів. Для ведення сих видавництв, збирання і оброблювання матеріалів секції історично-філософічна вибрала осібну етнографічну комісію, до президії котрої увійшли редактори видавництв: Др. І. Франко, Хв. Вовк (Волков) і Вол. Гнатюк» [1].

Про те, що етнографічна діяльність членів Товариства була провідним напрямом роботи цієї організації, свідчить той факт, що, відповідно до аналітичної записки М. Грушевського в 1898 р. філологічна секція провела 8 засідань, на яких було розглянуто 22 праці, 15 з яких планувалося включити для формування V-го тому Етнографічного збірника [2]. Всього ж у форму, участь за цей період 23 особи, а тематичне наповнення трьох томів цих часописів включали 22 одиниці ґрунтовних статей та збірок матеріалів і 17 менших збірок і заміток [3].

Про масштаби етнографічної роботи членів Товариства свідчить фінансова звітність цієї організації, що також друкувалася в «Записках» у розділі «З Товариства». Так, відповідно до прийнятого бюджету наукових видань, запланованих на 1899 р., НТШ виділило найбільшу суму саме на друковані органи Етнографічної комісії: 2 томи «Етнографічного збірника» і 2 томи МУРЕ. У абсолютних показниках ця сума складала 4200 злотих із загальної суми 16250 злотих.

Якщо порівнювати кошти, що їх отримали інші структурні підрозділи Товариства в цей період, то вони складали приблизно половину від суми передбаченої на етнологічні видання. Наприклад, другою у списку витрат НТШ стояла Археологічна комісія, на яку виділялося 2800 злотих [4]. Таким чином, відносні показники

фінансових витрат Товариства, спрямованих на видання етнологічних матеріалів, свідчать про те, що етнографічна робота в НТШ була пріоритетним напрямом діяльності цієї інституції, який, з одного боку, об'єднував наукові зусилля багатьох дослідників-членів Товариства, а з іншого, вимагав значних фінансових витрат для налагодження системної роботи у справі збирання, редагування та видання етнографічних матеріалів.

Інформуванням громадськості про наукові досягнення членів НТШ, в тому числі і в галузі етнографії, можна вважати вихід подвійного XXXI-XXXII тому «Записок», в якому вміщено реферати членів НТШ українською та німецькою мовами, що були заплановані як доповіді на київському археологічному з'їзді, який проходив у серпні 1899 році. На жаль, українська мова не була допущена в якості робочої мови на з'їзді і, як наслідок, члени Товариства відмовилися від участі у цьому заході. Але, з іншого боку, можливість участі у міжнародному археологічному з'їзді стимулювала науковців НТШ до активної дослідницької діяльності, підготовки серії етнографічних розвідок, які й були вміщені в наступних номерах «Записок».

Крім того, з результатами наукових висновків українських етнологів іноземні вчені могли ознайомитися в німецькомовному варіанті тез, видання яких планувалося ще до початку археологічного з'їзду, куди ввійшла серія етнографічних розвідок В. Гнатюка, М. Кордуби, В. Шухевича та В. Охримовича [5].

Окремим напрямом діяльності науковців Товариства було рецензування етнографічних праць інших вчених, багато з яких в майбутньому стали дійсними членами НТШ. Це стосується і М. Сумцова, праця якого «Анекдоты о глупцах» аналізувалася в XXXIII-ому тому «Записок». Автор цього твору став дійсним членом Товариства в 1908 році. Це є свідченням того, що вивчаючи етнографічні праці вчених, члени НТШ виявляли та залучали до етнологічної роботи найбільш здібні наукові кадри, які дозволили піднести етнографічні дослідження Товариства на високий рівень.

Перспективу майбутньої співпраці М. Сумцова з НТШ можна вже углядіти у позитивних рецензіях на його дослідження, які публікувалися на сторінках «Записок». Так, аналізуючи працю М. Сумцова, Т. Гуль відзначив, що в ній

автор висловлює свої погляди на анекдоти про дурнів, наводить їх приклади, пояснює як вони виникають, поширюються та яке значення мають, а також порівнює їх з відповідними анекдотами інших народів [6]. Тобто, рецензент фактично визнає високу наукову цінність праці М. Сумцова, про що додатково свідчить відсутність критики на адресу вченого з боку рецензента.

Разом з тим, пізніше в LIX-ому тому «Записок» при оцінці вищевказаної праці іншими членами НТШ, зокрема В. Гнатюком, містяться і певні критичні зауваження на адресу автора. Вони висловлені в контексті аналізу рецензії А. Кірпицьківа на працю М. Сумцова, в якій В. Гнатюк подекуди захищає автора, а інколи погоджується із зауваженнями рецензента, що стосується наявності в праці М. Сумцова багатьох суперечностей [7]. Таким чином, визнаючи справедливу критику на адресу автора, В. Гнатюк визнає його великі заслуги як етнографа, вказуючи на те, що виправити дослідження М. Сумцова відповідно до всіх зауважень А. Кірпицьківа не спроможен жоден вчений.

У XXXIII-ому тому «Записок» було поінформовано про зміни в структурі видання, які зводились до того, що в подальшому в ньому не буде розділу «З Товариства», який в подальшому виходив в окремому бюлетені. Дане рішення суттєво послабило інформативну цінність «Записок» у плані оглядів поточної наукової та організаційної діяльності членів Етнографічної комісії. У подальшому визначальну роль у висвітленні етнологічної діяльності членів НТШ відігравали рецензії на їх праці, а також огляди цих рецензій разом з відповідями на зауваження, які вміщалися на сторінках «Записок».

Так, при аналізі праць, вміщених у виданні «Київська старина» згадується праця М. Дикарева, надрукована в X-ому номері цього видання, в якій проводиться порівняльний аналіз українського слова «паляниця» та відповідного аналога в грецькій мові. Рецензентом виступив В. Гнатюк, який негативно оцінив дослідження, зазначивши, що це «спроба паралелів української етнографії з античною, дуже натягнених» [8]. Таким чином, рецензент критикує вченого за застосування методологічних прийомів вже застарілої на той час міфологічної школи в етнології, яка відзначалася штучністю багатьох тлумачень та проведенням не зовсім коректних

аналогій та порівнянь. Це, у свою чергу, свідчить про те, що етнографи НТШ намагалися застосовувати у своїх дослідженнях новітні методологічні розробки в етнології та виховувати молоде покоління українських етнологів у дусі передових європейських наукових досягнень.

Таким чином, у нове тисячоліття НТШ увійшло оновлене та реформоване, що піднесло наукові пошуки членів Етнографічної комісії на якісно вищий рівень і дозволило побудувати системну роботу з етнографічного дослідження українських земель, які на той час були розділені між двома імперіями.

Як помітно з матеріалів вміщених в «Записках», попередня плідна робота спрямована на розвиток в НТШ етнології почала приносити свої позитивні наслідки з початку XX ст. Фактично за декілька років з часу реформування Товариства та за два роки з часу створення Етнографічної комісії етнологічні здобутки НТШ стали обговорюватися у наукових колах.

Так, в XXXIX-ому томі «Записок», аналізуючи етнографічні праці, вміщені в другому номері часопису «Живая Старина», В. Гнатюк відзначив, що тут вперше в історії цього видання згадуються друковані органи Товариства, а саме: I-ий том МУРЕ та XXV-ий том «Записок» з вказівкою на зміст цих видань [9]. Це було досить знаковою подією, оскільки, як зазначив автор, «редакция «Жив. Стар.» подає в кожній книжці рецензії на етнографічні новості славянські, німецькі, французькі – але про наші мовчить чомусь. Може бути, що відтепер буде все інакше» [10].

Можна стверджувати, що сподівання В. Гнатюка виправдалися, оскільки саме з початку XX ст. відгуки на етнографічні здобутки членів Товариства та етнологічні друковані органи НТШ починають зустрічатися все частіше у відповідних розділах тогочасних часописів, присвячених оглядам етнографічної літератури.

Це особливо помітно при аналізі відповідного розділу «Записок» під назвою «Наукові хроніки». Так, у 1901 р. згадується видання «Kwartalnik historyczny», в якому в статті «Literatura ludoznawcza» в контексті аналізу етнографічних видань доволі багато місця присвячено етнологічним працям Товариства, зокрема відповідним дослідженням І. Франка [11].

Особливо показовими є відомості про етнографічні праці, вміщені в «Записках», які порівнювалися з подібними роботами сучасних або

майбутніх членів НТШ. Тут варто виділити рецензію на працю З. Рокосовської «Chleb. Jego znaczenie w przesadach, lecznictwie i codziennym zyciu, zebrane na Wolyniu we wsi Jurkowszczyznie w row. Zwiahelskim», що була вміщена в XIII томі часопису «Wisla». Автор рецензії, В. Гнатюк, основним недоліком даної праці назвав те, що аналізувати поставлену в статті проблему (різні способи випікання хліба та пов'язані з цим повір'я і забобони) не можна «побіч поважної подібної праці проф. М. Сумцова «Хлеб в обрядах и песнях», якої авторка не знає...» [12].

Тобто, порівняння праць вже згаданого нами М. Сумцова та З. Рокосовської не на користь останньої, що є свідченням рівня етнографічних досліджень в НТШ (це не дивлячись на те, що сам М. Сумцов став дійсним членом Товариства пізніше, а до цього лише співпрацював з цією організацією). Дорікнути в упередженості В. Гнатюку тут навряд чи можна, оскільки, як ми вже бачили, навіть дійсні члени НТШ зазнавали критики з боку своїх колег, якщо на це заслуговували.

У цей період в «Записках» з'являється особливий тип заміток, які можна назвати відгуками членів НТШ на рецензії сторонніх вчених стосовно етнографічної роботи в межах Товариства. Цей тип історіографічних джерел є досить специфічним, але він може надати важливу інформацію стосовно обізнаності інших науковців щодо питання розвитку етнологічної науки в Товаристві в певні хронологічні проміжки часу та з'ясувати їх ставлення до цього питання разом із зворотною реакцією на такі рецензії з боку етнографів НТШ.

У даному контексті варто виділити відповідь В. Гнатюка на рецензію С. Здзярського на матеріали вміщені в II-IV-ому томах «Етнографічного збірника», як і на видання НТШ в цілому, яка була також вміщена в XIII-ому томі часопису «Wisla». В. Гнатюк у даному випадку зазначив, що рецензент з самого початку упереджено-негативно поставився до вказаного видання «незнаючи однак докладно діяльності Наукового Товариства, а спеціально його Етнографічної комісії, висказує цілий ряд фраз, на які не тільки не можна згодитися, але бавить признати їм яку-не-будь дійсну підставу» [13].

Тобто, на думку етнографа НТШ, упередженість та відсутність достатньої інформованості про етнологічну діяльність Товариства заважала

об'єктивному висвітленню даної проблеми в працях вказаного дослідника. Це, у свою чергу, дає нам підстави стверджувати, що хоча етнологічна діяльність членів Етнографічної комісії оформлена у вигляді відповідних тематичних збірок на початку ХХ ст. вже поступово стає відомою широкому загалу тогочасних вчених, але достатньої обізнаності про специфіку та основні напрямки етнологічної роботи членів Товариства наукова спільнота ще не мала.

Разом з тим, на початку ХХ ст. праці етнографів-членів НТШ починають отримувати відгуки в закордонних виданнях. Зокрема, норвезький вчений О. Брок (з 1914 р. – іноземний член Товариства) в журналі «Archiv für slavische Philologie» критично відгукнувся на праці В. Гнатюка, що стосувалися етнографічного вивчення угорських русинів [14] та були вміщені в III–IV-ому томах «Етнографічного збірника» та XXII-ому томі «Записок». Як вказує автор даної замітки, І. Кокорудз, рецензія О. Брока на зазначені праці українського етнографа в цілому позитивна та містить лише поодинокі вказівки на окремі недоліки пов'язані із необхідністю більш детального позначення діалектологічних особливостей мови [15].

Якщо оцінювати цю замітку з точки зору поставленої нами проблеми, то слід зауважити той факт, що її автор визнає справедливий зауваження іноземного вченого відносно етнографічних праць свого колеги по НТШ, але при цьому наголошує на тому, що О. Брок більше полемізує стосовно окремих дискусійних питань, тим самим визнаючи високий фаховий рівень українського етнолога [16]. А це свідчить про те, що вчені НТШ бачили в своїх колегах-етнографів достойних представників та інтегральну частину європейської наукової спільноти, з чим не можна не погодитись. У подальшому наукова полеміка між вченими продовжувалась. Так, у XL-ому томі «Записок» вже сам автор дослідження В. Гнатюк, аналізуючи праці О. Брока, дав відповіді на висловлені іноземним вченим критичні зауваження [17].

Про наукову принциповість етнографів НТШ свідчить багато матеріалів вміщених у «Записках», які переважно стосуються рецензій на праці своїх же колег і містять подекуди досить жорстку критику. Яскравим прикладом є рецензія В. Гнатюка на працю М. Дикарева «Заметки по истории народной ботаники», що була на-

друкована в «Этнографическом обозрении» за 1899 р. Автор рецензії зазначає, що М. Дикарев, пояснюючи назви окремих рослин та пов'язаних з ними повір'їв, обрядів та символів, використовує хибну методологію, яке призвело до «більшого затемнення справи, ніж до її вияснення» [18]. Підсумовуючи аналіз даної праці, В. Гнатюк вдається вже до зовсім нищівної критики, вказуючи, що «стаття пок. Дикарева зовсім схиблена і подібним методом, як він, послуговатися нині в фольклористиці зовсім не можна, бо з того може вийти хіба баламутство, але більше нічого» [19].

Причому приставка «пок.» перед прізвищем вченого означає, що він вже був покійним і що це його остання праця надрукована перед смертю, але це не зупинило рецензента в своїх критичних оцінках та не стало тією пом'якшувальною обставиною, в результаті якої про автора говорять або добре, або нічого. Звичайно, в критиці В. Гнатюка могла бути й упередженість, викликана особистою неприязню або іншими факторами, але в будь-якому випадку зауваження на адресу М. Дикарева, на нашу думку, були науково обґрунтованими та відповідали принципу об'єктивності. Незважаючи на те, що така жорстка критика на адресу вже покійного вченого і порушувала певні ustalені морально-етичні стандарти, вона мала суттєву позитивну складову – уберігала вчених від майбутніх помилок та хибних методик трактування етнографічного матеріалу.

Інша рецензія В. Гнатюка на вже згадувану нами статтю М. Дикарева «Толки народа в 1899 г.», надрукована в першому номері «Этнографического обозрения», також містить негативні відгуки саме в аспекті недосконалої методології записування етнографічного матеріалу [20].

Поряд з тим в «Записках» зафіксовані і позитивні відгуки на етнографічні дослідження М. Дикарева, а саме: біографічна стаття О. Кониського про вченого, який назвав його одним «із найвизначніших сучасних українських етнографів» [21], а також огляд замітки С. Прядкіна, вміщеної в «Филологических записках» (№1–2) [22].

Популяризації та висвітленню основних питань, пов'язаних з розвитком етнології в НТШ, сприяла практика подання анотацій відповідних праць в різних виданнях Товариства. Зокрема, «Записки» містили огляд основних досліджень етнографічного характеру (і не тільки), що

виходили в іншому виданні НТШ – «Літературно-науковому віснику». Так, в ХІІ-ому томі «Записок» була вміщена низка анотацій праць, які були надруковані в «Літературно-науковому віснику» (Т. ІХ, ХІ–ХІІ), що, з одного боку, характеризували основні напрямки етнологічних пошуків, які велися в НТШ, а з іншого – давали оцінки наукових заслуг окремих його членів-етнографів. Це, зокрема, опис статей Б. Грінченка та І. Франка про народний театр [23]. Окремо зазначалося, що в ІХ-ому номері «Літературно-наукового вісника» в розділі «Наші товариства» вміщена стаття М. Грушевського про розвиток НТШ [24], а в часописі «Діло» надрукована стаття І. Франка, в якій автор здійснюючи огляд розвитку науки окремо зупиняється на діяльності Товариства [25].

Прикладом наукової співпраці вчених-етнографів може бути рецензія на працю Б. Грінченка, присвячену бібліографії надрукованих праць з українського фольклору за 1777–1900 рр. [26] Аналізуючи вказану працю, І. Франко не лише характеризує її автора як невтомного збирача українського фольклору, який заповнив даним дослідженням наукову прогалину, але й, відгукуючись на заклик вченого допомогти удосконалити майбутнє подібне видання, подає перелік праць (усього 32 позиції) з усіма вихідними даними, що не увійшли до вже складеної бібліографії [27].

Позитивні відгуки ця праця Б. Грінченка, як і попередні етнографічні дослідження, отримала і у В. Гнатюка в контексті аналізу аналогічних збірників інших авторів. Підсумовуючи свій аналіз, рецензент зазначив, що «д. Бор. Грінченко показався в тих збірниках дуже добрим фольклористом, тому належало-б бажати, щоб він і надалі не покидав праці в тім напрямі. Особливо дуже гарна його бібліографія...» [28]. Тут слід зазначити, що такі високі оцінки наукових досягнень етнографи НТШ надавали не так часто, в тому числі й відносно дійсних членів Товариства. Інколи побажання, висловлені на адресу того чи іншого етнографа, який займався дослідженням українського народу, могли носити і прямо протилежний зміст, про що буде сказано нижче. Таким чином, гуртування вчених навколо Етнографічної комісії НТШ та подальша наукова співпраця мали наслідком підвищення наукового рівня етнологічних праць досліджуваної нами інституції.

Як видно з матеріалів «Записок», вчені НТШ пильно стежили за критикою на їхні етнографічні розвідки, погоджуючись або спростовуючи окремі зауваження своїх опонентів. Це, на нашу думку, було дуже корисним у плані вдосконалення роботи в етнологічному напрямку, оскільки досить часто лише сторонній незаангажований вчений може вказати на допущені помилки. У даному випадку адекватна цивілізована реакція на конструктивну наукову критику в подальшому лише підвищувала науковий рівень етнографічних досліджень в Товаристві.

Наукова полеміка та визнання окремих помилок допущених в дослідженнях етнологами-членами Етнографічної комісії НТШ свідчить про сприйняття цивілізованих правил європейської наукової дискусії. У виданнях «Записок» на початку ХХІ ст. все більше зустрічається коротких позитивних відгуків на етнографічні праці членів Товариства, що свідчить про те, що наукові дослідження у цьому напрямку вийшли на більш високий рівень. Зокрема, в ХLVI-ому томі «Записок» В. Гнатюк зазначав: «в сім річнику (авт. – 1900 р.) Ж. Ст. (авт. – скорочення журналу «Живая Старина») надруковано також дві рецензії на наші видання: Гуцульщину д. Шухевича і Етногр. Збірник, т. VI. Обі рецензії прихильні» [29]. В іншому відгуку на рецензію С. Здзярського, вміщену в часописі «Вісла», В. Гнатюк говорить, що «оцінка наших видань прихильна», а стосовно окремих зауважень вчений дискутує, вказуючи на помилки самого рецензента [30].

З іншого боку, до проблеми рецензування етнографічних праць, як видно із зауважень, вміщених у «Записках» В. Гнатюком, інколи потрібно ставитись досить обережно, оскільки вони можуть нести в собі багато елементів суб'єктивізму та нашарування особистих образ в тому числі і наукового характеру. Зазначену проблему можна простежити на прикладі негативних рецензій д. Гавронського (Ф. Равіта-Гавронського) на окремі матеріали, вміщені в І-ому томі «Записок» за 1900 р. та І-ому томі МУРЕ, надрукованих в часописі «Lud», які, на думку В. Гнатюка, пояснюються помстою за негативний відгук етнографів НТШ на адресу праць рецензента, вміщених в попередньому річнику згаданого видання. Такі нічим не підкріплені амбіції автора змусили В. Гнатюка сформулювати висновки у цьому питанні, який і поставив крапку

у взаємних звинуваченнях, що звучить таким чином: «Ми одначе й тепер не можемо признати його поваги (авт. – д. Гавронського) в етнографії і радимо йому щиро покинути її зовсім – особливо українську – бо, на жаль, маємо переконанє, що він не потрапить нічого доброго зробити для неї» [31].

На особливу увагу заслуговує матеріал вміщений у «Записках», що стосується оцінки наукової діяльності НТШ з боку російських видань. Популярний щомісячний літературно-політичний журнал «Русская мысль», який виходив у Москві, на диво дуже позитивно відгукнувся про «Записки» (розглядалися XXXIII–XXXVIII томи). Як наслідок автор цієї замітки навів наступну цитату з рецензії: «В общем «Записки» производят очень отрадное впечатление, приходит только пожалеть, что политическая разобщенность и незнание малорусского языка мешают широкому распространению в России этих интересных и содержательных львовских изданий» [32].

Відстежуючи вихід у тогочасних виданнях відгуків на етнографічні праці членів НТШ, останні інколи висловлювали своє невдоволення з того, що в окремих друкованих органах, які присвячені розгляду питань слов'янської етнографії, зовсім немає рецензій на етнологічні дослідження членів Етнографічної комісії або ці рецензії були настільки куці, що не виправдовували навіть своєї назви. Інколи навіть саме слово «рецензія» бралось в лапки для позначення її невідповідності поставленим завданням.

Прикладом може бути відгук на XV-ий том часопису «Wisla», де, на думку В. Гнатюка подана настільки коротка рецензія на VII–IX-ий томи «Етнографічного збірника», «що читач не годен навіть дізнатися, що властиво надруковано в цих трьох книжках» [33]. У наступних томах «Записок» саме цей часопис періодично ставав об'єктом критики етнографів НТШ за відсутність у ньому рецензій на етнологічні видання членів Етнографічної комісії. Зокрема, в LVI-ому томі «Записок...» зазначалося, що «Wisla (т. XVI) не приносить ніякого причинка до нашої етнографії, а навіть не подає ні одної рецензії на видання етнографічної комісії Наук. Тов. ім. Шевченка», пояснюючи це відсутністю «фахових людей, що слідили б за відповідною новою літературою, особливо коли вона належить до сусіднього народа, а не якогось далекого, що мало

може кого інтересувати» [34]. Тобто, етнографи НТШ не боялися відгуків на їхні наукові роботи в наукових виданнях, а навпаки спонукали наукову спільноту до відповідних тематичних наукових дискусій.

На сторінках «Записок» міститься інформація про О. Сластіона, який до того як стати дійсним членом НТШ (у 1917 р.) активно співпрацював з членами Етнографічної комісії, зокрема допомагав Ф. Колесі організувати і провести запис кобзарських пісень на фонограф у Полтавській губернії. Дані про О. Сластіона можна знайти у вигляді рецензії на його працю про кобзаря М. Кравченка [35]. Автор рецензії – В. Гнатюк, називає вказану працю сенсаційною та висловлює побажання авторові надрукувати й інші матеріали, що стосуються кобзарства в Україні, які є в його розпорядженні, а також організувати експедицію, «що обслідувала б докладніше кобзарів і лірників» [36]. Цей задум частково вдалося здійснити в майбутньому. Отже, як ми бачимо зі сторінок «Записок», члени НТШ, рецензуючи наукові праці, виявляли найбільш здібних українських етнографів та заохочували їх до подальших досліджень, залучаючи до етнологічної роботи в рамках Товариства.

Окремим напрямком оглядів етнографічної літератури, що вміщені в «Записках» є виявлення плагіату з відповідних праць НТШ. Це говорить не лише про непорядність окремих науковців, але й про наукову цінність етнологічних видань Товариства, матеріали яких в цей час почали використовуватись без посилань на їх авторство. Прикладом може бути стаття проф. І. Філевича «Из истории Карпатской Руси» [37], матеріал для якої автор частково бере з праць І. Франка переробляючи його «на своє копито» [38]. Як наслідок, рецензент зазначає, що «сеї інтерес з науковістю нічого не має, то ж і ми з сеї сторони статті д. Філевича не уважаємо відповідним дотикати тут» [39]. Таким чином, вияви плагіату через друк у «Записках» ставали відомими науковій спільноті, а в подальшому праці подібних вчених не ставали об'єктами рецензування з боку етнографів Товариства.

Початок XX ст. позначив нову тенденцію в матеріалах «Записок», що полягала у помітному збільшенні рецензій на етнографічні дослідження в НТШ, вміщених у «Літературно-науковому віснику» членами Етнографічної комісії, а це говорить як про поживлення наукової роботи

у цьому напрямку, так і про те, що реформа колишнього часопису «Зоря» була вдалою і сприяла розвитку етнологічних досліджень в Товаристві.

У LVIII-ому томі «Записок» подавався короткий аналіз праці В. Шухевича «Дещо про Закопане», в якій згадувались особливості культури гуцулів та рецензія опису Ф. Вовком його подорожі до країни басків в Іспанії, в якій згадуються паралелі, що їх проводить вчений між вказаним народом і українцями [40]. На нашу думку, цікавим є той факт, що Ф. Вовк тут характеризується одночасно як етнограф та етнолог, що свідчить про принципове розуміння членами НТШ відмінності цих термінів. Тут ми погоджуємося з твердженням О. Сапеляк, яка зазначила, що «вживання термінів «етнологія», «етнографія» і «фольклор» у НТШ цілком адекватно загальноприйнятій термінології у тодішній світовій науці» [41].

Постійне рецензування етнографічних праць членами Товариства сприяло покращенню методологічної бази проведення етнологічних досліджень з окремих проблем. Діячі Етнографічної комісії час від часу виявляли новітні методологічні розробки, які використовували для формування власних програм для проведення етнографічних експедицій. У LXVIII-ому

томі «Записок» В. Гнатюк надрукував короткий аналіз «Программы для собирания сведений о родильных крестильных обрядах у русских крестьян и инородцев» В. Харузіної, яка, на думку рецензента, є дуже ґрунтовною та «й у нас може послужити колись для зібрання матеріалів з сеї недослідженої у нас галузі етнографії» [42]. Таким чином, члени Етнографічної комісії не лише залучали новітні теоретичні досягнення в галузі етнографії, але й виявляли недосліджені проблеми української етнології, спонукаючи наукову спільноту до розробки нових наукових напрямів в українському етнознавстві.

Тобто, на сторінках «Записок» піднімалися окремі проблемні моменти української етнології, які дозволяли сформувати загальне уявлення про розвиток цієї науки в НТШ на певному історичному етапі. Тут можна було знайти не лише етнологічні наукові праці членів Товариства, але й інформацію методологічного характеру, що, з одного боку, виховувало нове покоління молодих українських вчених-етнологів, а з іншого – спонукало наукову спільноту до активної етнографічної діяльності на теренах України разом з підвищенням фахового рівня етнографічних досліджень в середовищі українських вчених-етнологів.

Джерела та література

1. З Товариства // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1899. – Т. XXVII. – Кн. I. – С. 7.
2. Там само. – С. 11.
3. Там само. – С. 10.
4. З Товариства // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1899. – Т. XXX. – Кн. VI. – С. 1.
5. Vorwort // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1899. – Т. XXXI–XXXII. – Кн. V–VI. – С. 9; Inhaltsangaben // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1899. – Т. XXXI–XXXII. – Кн. V–VI. – С. 22–25.
6. Inhaltsangaben // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1899. – Т. XXXI–XXXII. – Кн. V–VI. – С. 41.
7. Бібліографія // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1904. – Т. LIX. – Кн. III. – С. 28–31.
8. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1900. – Т. XXXVIII. – Кн. VI. – С. 9.
9. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 70.
10. Там само.
11. Там само. – С. 73.
12. Там само. – С. 74.
13. Там само.
14. Broch O. Aus der ungarischen Slavenwelt // Archiv für slavische Philologie. – V. XXI. – S. 49–61.
15. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 76.
16. Там само.
17. Бібліографія // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1901. – Т. XL. – Кн. II. – С. 24–29.

18. Бібліографія // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 27.
19. Там само.
20. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 8–9.
21. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1901. – Т. XLI. – Кн. III. – С. 526.
22. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 8.
23. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1901. – Т. XLI. – Кн. III. – С. 526.
24. Там само.
25. Там само. – С. 527.
26. Гринченко Б.Д. Литература украинского фольклора 1777-1900. Опыт библиографического указателя. – Чернігов, 1901. – 320 с.
27. Бібліографія // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1901. – Т. XLIV. – Кн. VI. – С. 44–49.
28. Бібліографія // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 38.
29. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 11.
30. Там само. – С. 16–7.
31. Там само. – С. 19.
32. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1902. – Т. L. – Кн. VI. – С. 3.
33. Там само. – С. 13.
34. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1903. – Т. LVI. – Кн. VI. – С. 38.
35. Сластионов А.Г. Кобзарь Михайло Краченко и его думы // Киевская старина. – 1902. – № 5 – С. 301–31.
36. Бібліографія // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1903. – Т. LV. – Кн. V. – С. 37–8.
37. Филевич И. Из истории Карпатской Руси // Варшавские университетские известия. – 1902. – № IV. – С. 1–47; № VII. – С. 1–32; № IX. – С. 33–40.
38. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1903. – Т. LVI. – Кн. VI. – С. 21.
39. Там само.
40. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1904. – Т. LVIII. – Кн. II. – С. 5.
41. Сапеляк О. А. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898 – 1939 рр.); НАН України, Ін-т народознавч. – Л., 2000. – С. 23.
42. Наукова хроніка // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1905. – Т. LXVIII. – Кн. VI. – С. 30.

Ростислав Конта

**«Записки НТШ» как источник к историографическому исследованию
развития этнологии в Научном обществе им. Шевченко
(конец XIX – начало XX ст.)**

В статье рассматривается вопрос освещения на страницах «Записок НТШ» (за 1899-1905 гг.) развития украинской этнологии в Научном обществе им. Шевченко.

Ключевые слова: Научное общество им. Шевченко, этнология, этнография, историография, Общество, НТШ, «Записки».

Rostyslav Konta

**«Zapysky NTSh» as source to historiography research
of development of ethnology in Shevchenko Scientific Society
(the end XIX - beginning of XX century)**

An article deals with a problem of research on the pages of «Zapysky NTSh» (for 1899-1905) of development of the Ukrainian ethnology of Shevchenko Scientific Society.

Key words: Shevchenko Scientific Society, ethnology, ethnography, historiography, Society, NTSh, «Zapysky».